

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

“Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına
Sürelî Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı

Aralık 2021

Atf/Citation: Ulutürk Sakarya, Yasemin (2021). “Bir Gazeteci Yazarın Gelecek Ütopyası: Ali Kemal'in *Fetret*'i”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, Takvîm-i Vekâyi'den 1928 Yılına Sürelî Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 100-112.

Yasemin ULUTÜRK SAKARYA *

Bir Gazeteci Yazarın Gelecek Ütopyası: Ali Kemal'in *Fetret*'i**

The Future Utopia Of A Journalist Author: *Fetret*

ÖZ

Geçmiş ile geleceği, yönetici ile halkı bir araya getiren basın-yayın türlerinden biri, gazetedir. Halkı bilgilendirmek ve aydınlatmak amacıyla çıkarılan gazete, zamanla edebî metinlere de yer vererek halkı edebî çevre ile buluşturan bir mecra hâline gelmiştir. Ali Kemal ise yazarlığının yanı sıra gazeteciliği ile de adından söz ettiren bir ediptir. Fikirleri doğrultusunda yazılar neşretmiş, dönemi ve yöneticileri tenkit etmekten geri durmamış olan Ali Kemal, pek çok kez sürgüne gönderilmesine rağmen bildiği yoldan şaşmayarak aynı minvalde eserler kaleme almaya devam etmiştir. O eserlerden biri ise oğlu Osman Fetret'in başkahraman olduğu *Fetret* adlı romanıdır. Otobiyografik bir özelliğe sahip olan roman, gazeteciliği ile ön plana çıkan Ali Kemal'in edebî kişiliğini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Nitekim roman türü ile gazeteyi bir araya getirdiği bu eserinde gazetecilik mesleğine değinmekte, gazeteciliğin gelecekteki durumunu tasavvur ederek âdetâ bir gelecek ütopyası kurgulamaktadır. Romanında yer verdiği müspet kahramanlar ile olmasını arzu ettiği, menfi kahramanlar ile de gerçekte var olan gazeteciliği ele alırken menfi karakterlerin her vakit var olmaya devam edeceğini de gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gazete, Gazeteci, Yazar, Ali Kemal, *Fetret*, Roman Kahramanı.

ABSTRACT

One of the media products that bring the past and the future together, the administrator and the public, is the newspaper. The newspaper, which was published in order to inform and enlighten the public, has become a medium that brings the people together with the literary environment by including literary texts over time. Ali Kemal, on the other hand, is a writer who made a name for himself with his journalism as well as his writing. Ali Kemal, who published articles in line with his ideas and did not refrain from criticizing the period and the administrators, continued to write works in the same way, not deviating from the way he knew, despite being exiled many times. One of those work is his novel “*Fetret*”, in which his son Osman Fetret is the protagonist. The novel, which has an autobiographical feature, also reveals the literary personality of Ali Kemal, who stands out with his journalism. As a matter of fact, in this work, which brings together the genre of novel and newspaper, he touches on the profession of journalism, envisions the future state of journalism, and constructs a future utopia. While he deals with the real-life journalism with the negative heroes he wishes to have with the positive heroes he includes in his novel, he also reveals that the negative characters will always exist.

Keywords: Newspaper, Journalist, Writer, Ali Kemal, “*Fetret*”, The Novel Protagonist.

*Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ULUTÜRK SAKARYA, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, yasemin.uluturk@sbu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5755-5053

**Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 02.11.2021 Kabul Tarihi: 10.12.2021 Yayın Tarihi: 30.12.2021

DOI: 10.31465/eeder.1017814

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.)

GİRİŞ

Geçmişten günümüze doğru gelindiğinde, edebî ürünlerin toplum ile buluşmasını sağlayan basın-yayın organlarının dergiler, gazeteler ve kitaplar olduğu görülmektedir. Bu organlardan kitaplar daha çok iktisadi açıdan uygun olan kitle ile eğitim seviyesi bakımından yüksek olanların ulaşabildiği yahut ulaşmak istediği eserler olurken gazete ve dergiler -bilhassa gazeteler-toplumun daha kolay ulaşabildiği, okuduğunu anlayabildiği yaygın bir kullanım alanına sahip ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dergilerin kitaplara nazaran edebiyatta daha çok söz hakkına sahip olması ise edebiyatın daha geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırır (Kalkan, 1982: 33).

Nitekim edipler kitap basımını sınırlı tutmak durumundayken -imkânlar dâhilinde- gazete ve dergilerde yazmaya daha çok fırsat bulabilmişler, halka yakın olup ona meramını anlatabilmek için onun dilinden yazmayı gazete ve dergiler ile mümkün kılmışlardır.

Gazetelerin dergilere göre fonksiyonu ise biraz daha geniş bir kitleye hitap edebiliyor, edebiyatla ilgilenmeyen insanlara da ulaşabiliyor olmasında saklıdır. Zira gazetelerin başlıca amacı, memlekette olan bitenden okuyucuyu günlük olarak bilgilendirmektir. Edebî ve ilmî çalışmaların tefrika olarak gazete sütunlarında yer alması ise bu doğrultuda bilgilendirme yaparak yeniliklerden, yeni eserlerden ve yeni bilgilerden toplumu haberdar etme isteği ve çabası olarak değerlendirilebilir (Çıkla, 2009: 34-35). Nitekim “gazete hemen hemen tek başına yeniliği idare eder” (Tanpınar, 1988: 249).

Gazetenin Osmanlı Devleti'ne girişi ise 1831 yılına tekâbül eder. Dünyayı tesiri altında bırakan Fransız İhtilâli'nin ortaya çıkardığı fikirlerden etkilenen gazete, Fransa'da 1631 yılında (Abadan, 1961: 118-140), yani Osmanlı Devleti'nden yaklaşık iki yüz yıl önce yayımlanmıştır. 1839 yılında gerçekleştirilen Tanzimat ise bilhassa kültür ve edebiyat alanına farklı katkılar sağlamış, gazetenin çıkarılma amaçlarını çeşitlendirirken kullanım alanını genişletmiştir. 1831 yılında çıkmaya başlayan *Takvim-i Vekayi*, Osmanlı döneminin ilk resmî gazetesi olarak bilinmektedir. Bugünkü *Resmî Gazete* de onun bir devamı olarak kabul edilir. Ardından 1840 yılında İngiliz asıllı W. Churchill'in imtiyaz sahibi olduğu *Ceride-i Havadis* gazetesi çıkmaya başlar. Yarı resmî bir özelliğe sahip olan gazeteyi *Takvim-i Vekayi*'den ayıran özellik ise ilim, ahlâk ve edebiyat gibi konulara yer vermesi, hatta çeşitli eserleri tefrika hâlinde yayımlamasıdır. Bu nitelik ise yazar ve şairlerin gazete etrafında bir araya gelmesine vesile olurken Jön Türk hareketinin başlamasına da zemin oluşturur (Tanpınar, 1997: 146-148). Devletin iradesiyle neşredilen bu gazetelerin ardından, Şinasi ve Agâh Efendi 1860 yılında *Tercüman-ı Ahval*'i çıkarmaya başlar. “Bizde gündelik gazeteciliğin doğmasına sebep olması bakımından ehemmiyet[i]” (Özön, 1938: 1) son derece büyük olan *Tercüman-ı Ahval*'den sonra 1862 yılında Şinasi tek başına *Tasvir-ı Efkâr* gazetesini yayımlamaya başlar.

Edebiyatın gazete ile olan ilişkisi ise ilk önce *Ceride-i Havadis*'teki hikâye ve tenkitler ile ortaya çıkarken (Tansel, 1960: IV) bu durum *Tercüman-ı Ahval*'in iki ila beşinci sayıları arasında tefrika edilen Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* tiyatrosu ile belirgin bir hâl alır. Gazete tarihinde ilk defa tefrika olarak yayımlanan bu eser ve daha niceleri sayesinde *Tercüman-ı Ahval*, “Yeni Türk Edebiyatının ilk yayın organı ol[muştur]” (Yerlikaya, 1995: 59).

Zaman dilimi olarak 19. yüzyıl döneminde yayımlanan gazetelere genel olarak bakıldığında ise edebiyat kökenli yazarların eserlerine sıklıkla yer verildiği görülmekle birlikte, “bu devir gazetelerinin yayıncılarına baktığımızda, bunların devirlerinde bir taraflarıyla gazeteci, bir taraflarıyla siyasetçi, bir taraflarıyla idareci (bürokrat), bir başka taraflarıyla da edebiyatçı, sanatkâr ve birer kültür adamı olduklarını görürüz” (Özarslan, 1987: 51). Pek çok niteliğe birden sahip olan bu kişilerin tek bir alana yönelmekten ziyade bütün alanları güncel ve aktif tutmak istemeleri, gazetenin fonksiyonu ile ilgilidir. Nitekim gazete, o dönemde halkı eğitmek, yaşananlardan haberdar etmek gibi bir misyona sahip olmuş; sayfalarında edebî metinlere yer vererek “muayyen ve kapalı bir zümrenin imtiyazı olan fikir ve edebiyat” halkın da okuyabileceği, takip edebileceği bir mecra hâline getirip (Tanpınar, 1997: 251) yönetim – edebî çevre ve halk arasında önemli bir köprü vazifesi görmüştür. Bu aşamada ve bu amaç doğrultusunda, gazete yayıncısının yahut yazarlarının çeşitli niteliklere haiz olması beklenirken dönem şartları düşünüldüğünde, söz konusu niteliklerin elzem olarak yorumlanması mümkündür. Hem eserleri hem de gazeteciliği ile yaşadığı dönemde fazlaca ilgi görmüş ve eleştirilmiş olan Ali Kemal ise bu minvalde değerlendirilebilecek isimler arasında yer almaktadır. Gazetecilik anlayışı ve gazeteci kimliğine bakış açısını ele aldığı *Fetret* adlı romanına değinmeden önce Ali Kemal’in hayatı ve gazeteciliğinden bahsetmenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

ALİ KEMAL’İN HAYATI VE GAZETECİLİĞİ

Kimi kaynaklarda 1867 olarak belirtilse de kendi söylemi ile 1868’de doğan Ali Kemal, dindar ve saltanata bağlılığıyla bilinen Hacı Ahmet Hamdi Efendi ile cariye olarak satın alınan Çerkez Hanife Feride Hanım’ın oğludur (Özgül, 1997: 267). Bir kız kardeşi olduğundan bahseden Ali Kemal’in resmî kayıtlardaki ismi Ali Rıza olarak geçmektedir. Namık Kemal’e karşı duyduğu hayranlık (Özsoy, 1997: 26) ve Mülkiye’de okurken sınıfında Ali Rıza isminde çok sayıda başarısız arkadaşının olmasından duyduğu rahatsızlıktan dolayı, matbuatta Kemal olarak kullandığı ismine Ali’yi ekleyerek bu isim ile eserler neşretmeyi tercih etmiştir (Çankaya, 1968: 938).

Önce Süleymaniye’de dinî ilimleri okumuş ardından Kaptanpaşa Mekteb-i Rüştîyesi’ne kaydolmuştur. Fakat patlak veren 93 Harbi, tüm Osmanlı Devleti’ni tesir altında bıraktığı gibi Ali Kemal’i ve ailesini de etkilemiştir. Bu etkinin neticesinde, Balkanlardan gelen muhacirler İstanbul’daki ailelerin yanına misafir olarak vermeye başlanmış, muhacir sayısı artınca okulların bir kısmı iskân için kapatılmış ve misafirhane olarak kullanılmıştır. Kapatılan okullardan biri de Ali Kemal’in okuludur (Özsoy, 1997: 34). Muhacirler ile ilgili yasal düzenlemeler yapıldığında ise Gülhane Rüştîye-i Askeriyesi’ne kaydolun Ali Kemal, bir süre sonra tutum ve davranışlarının okul kurallarına uymaması sebebiyle okuldan atılınca babası ile ticarete girer. Bunun yanında dinî eğitim de almaya devam eder (Gezgin, 2010: 21). Annesi ise oğlunun Mekteb-i Mülkiye’de okumasını istemektedir. Annesinin bu isteği ve dostlarının teşviki ile Mülkiye’ye yazdırılan Ali Kemal, burada geçmişte takındığı olumsuz davranışlardan uzak durarak büyük bir değişim içerisine girer. Kişiliğinin ve hayata bakışının bu okul ile değiştiğini fark ettiğinde ise edebiyat ve yayıncılık ile ilgilenmeye başlar (Kemal, 2004: 25-26).

Çeşitli gazeteleri ve yazarları takip eden Ali Kemal, dördüncü sınıfa geldiğinde siyasi birtakım yeniliklerin yapılması gerektiğine dair görüşlere sahip olur. Arkadaş çevresi içerisinde sıklıkla Avrupa’ya, hatta Amerika’ya kaçma arzusu sohbet konusu hâline gelirken 1887 yılında

bu isteğini gerçekleştirir ve önce Marsilya'ya, oradan da Paris ve Cenevre'ye gider (Kemal, 2004: 95-110). Dil eğitimi aldıktan sonra İstanbul'a geri döner ve müşahede ettiklerini İstanbul'da uygulamaya geçirir. Arkadaşlarıyla bir cemiyet kurar ve hararetli toplantılar gerçekleştirmeye başlar. Birkaç defa toplantıları basılıp karakola götürülmelerine rağmen aynı minvaldeki görüşmelerine devam ederler. Toplantılarının son basılmasında önce tutuklanan cemiyet üyeleri, sonra Ali Kemal ve arkadaşı Fahri, Halep'e olmak üzere cemiyet üyelerinin her biri farklı bir yere sürgüne gönderilir. (Özsoy, 1997: 49-52).

Halep'te çeşitli görevlerde bulunan Ali Kemal, menfi pek çok olayla karşılaşır ve duyduğu rahatsızlıktan dolayı izin talep ederek İstanbul'a kalıcı olarak dönme isteğini bildirir. Lakin bu arzusu gerçekleşmez ve Ali Kemal için Paris'e ikinci kez kaçış söz konusu olur. 1895'te gerçekleşen bu kaçışta ise Jön Türkler grubuna girer. Dönemin padişahı II. Abdülhamit'in kendileri ile anlaşmaya gitmesi üzerine Brüksel Sefaret Katipliği görevine atanır. Paris'te kaldığı dönemde *İkdam* gazetesinin Paris muhabirliğini yapan Ali Kemal, her hafta *İkdam*'a mektup gönderir. Bu mektuplar *İkdam*'da "*Muhabir-i Mahsusumuzdan Mektup*" adıyla yayımlanır ki bu yazılar daha sonra *Paris Musahabeleri* adı ile basılacaktır (Akşin, 2009: 67-71). Ardından yaşadığı Mısır tecrübesi ise Mısır'ın İngiliz himayesinde olmasından dolayı yazılarını kolaylıkla yazmasına imkân sağlamış, orada tanıştığı İngiliz asıllı bir kız ile evlenmesine vesile olmuştur. 1908 ise Ali Kemal ve ailesinin İstanbul'a döndüğü yıldır (Gezgin, 2010: 108-109).

İstanbul'a döndüğünde *İkdam* gazetesinde başmuharrir olarak yazı kaleme almaya başlayan Ali Kemal, Mülkiye'de dersler verir. Bu esnada, yönetimde olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilgili menfi düşüncelerini de sıklıkla dile getirmekten çekinmez. Hareket ordusunun İstanbul'a gelmesinin ardından divan-ı harpte yargılanacaklar arasında yer alan Ali Kemal, müebbet sürgün cezası alınca, ailesini bırakarak Avrupa'ya tekrar kaçır (Gezgin, 2010: 129-130; Karaveli, 2009: 33-34).

Üç yıl sonra, yani 1912'de af çıkması üzerine tekrar İstanbul'a gelerek *İkdam* gazetesindeki başmuharrirliğine devam eden Ali Kemal, 'Babıali Baskını' neticesinde tutuklanır ve Viyana'ya sürgüne gönderilir. Oradan döndüğünde ise kendi gazetesini çıkarmaya karar verir ve 14 Kasım 1913'te *Peyam*'ı yayımlamaya başlar (Özsoy, 1997: 78-80). Yayın politikası sebebiyle 1914 yılında kapatılan *Peyam*, Ali Kemal'in yazı hayatından menedilmesine de sebep olmuştur. Lakin Millî Mücadele'ye olan menfi tutumu ve söylemleri Ankara hükümetini endişelendirmeye devam eder. Yönetimin tamamen Ankara'ya geçmesi üzerine tutuklama kararı ile yakalanan Ali Kemal, sorgusu gerçekleştikten sonra karakoldan çıkarılırken halkın birbirini galeyana getirmesi sonucu feci bir şekilde hayatını kaybeder (Gezgin, 2010: 217; Özsoy, 1997: 275-280).

Ali Kemal yaşamı boyunca çeşitli sebeplerden dolayı pek çok şehir değiştirmiş, bulunduğu şehirlerde okumaktan ve yazmaktan uzaklaşmamıştır. Onun eleştirel kimyası eserlerine sirayet ederken bilhassa gazetecilik yönünü zenginleştirmiştir. 1885 yılında kalem dünyasına adım atmasının ardından ilk şiirlerini *Tercüman-ı Hakikat* ve *Saadet* gazetelerinde neşretmiştir. Mülkiye'de okuduğu sırada arkadaşları ile yirmi yedi sayı çıkardıkları *Gülşen* adlı mecmua ise 'Ali Kemal' müstearını kullanarak şöhret kazandığı edebî bir yayın olmuştur (Kemal, 2007: 8). Üç ayda bir olarak tasarladığı *Mecmua-i Kemal* adlı gazeteyi ise Kahire'de çıkarmaya başlamış; fakat ilk sayıdan sonra devamını getirememiştir. Yine aynı yerde *Türk* adında bir başka gazete çıkarmıştır (Gezgin, 2010: 115; Özsoy, 1997: 65). *Yeni Yol* mecmuasında ise İngiltere'de kaldığı

dönemde, kendisi ile ilgili söylenen sözlere ve suçlamalara karşı yazdığı yazıları yayımlamıştır. Dönemin hükümeti mecmuanın ülke sınırları içerisine girmesini yasaklamış, mecmua da beşinci sayıdan sonra kapanmıştır (Kemal, 2004: 205; Uzun, 1989: 408). *İkdam* ise onun için önemli bir yere sahipken 1913 yılında *İkdam*'da yazmayı bırakarak *Peyam* gazetesini çıkarmaya başlamış olması onu müstakil yayıncılığa doğru yönlendirmiştir. Bu gazete, Paris ve Cenevre'de bulunduğu dönemlerde edindiği tecrübeler ve müşahit olduğu siyasi müzakerelerin tesiriyle fikrî bir değişime uğradığı düşüncelerinin savunuculuğunu yapmıştır. Lakin memurluk görevini bıraktıktan sonra gazeteyi, iktisadi sıkıntılardan dolayı kapatmak zorunda kalsa da 1920 yılında Mihran Efendi'nin maddî desteği ile *Peyam*'ın devamı niteliğindeki *Peyam-ı Sabah*'ı yayımlamaya başlamıştır. Bu gazete ise 1922 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür (Uzun, 1989: 408; Karaveli, 2009: 82; Gezgin, 2010: 211-213).

Görüldüğü üzere, okuma ve yazmaya olan alakası neticesinde yoğun ve hızlı geçen bir yazın hayatına sahip olan Ali Kemal, son derece velut bir yazardır. Lakin eserlerinin bir kısmı gazete ve dergi sayfalarında kalmakla birlikte bir kısmının da vefatından sonra kitaplaştırıldığı bilinmektedir. *İki Hemşire*, *Çölde Bir Sergüzeşt*, *Bir Safha-i Şebap* (*İki Hemşire* ile *Çölde Bir Sergüzeşt* romanlarının birlikte neşredilmesinden oluşur), *Fetret* romanları olup eleştiri, makale, deneme, çeviri ve hikâye türünde de eserler kaleme almıştır (Çelik, 2018: 12-15).

ALİ KEMAL'İN *FETRET*'İ

Ali Kemal, İngiltere'ye kaçtığı bir dönemde Winifred Brun adında bir İngiliz kadın ile evlenmiş, önce Selma adında bir kızı, ardından Wilfred (Osman Fetret) adında bir oğlu olmuştur. Eşini, oğlunun doğumundan kısa bir süre sonra kaybeden Ali Kemal, büyük bir üzüntü içine girmiştir (Özgül, 1997: 267). Bu dönemde kaleme aldığı *Fetret* adlı romanı ise âdeta onu yaşadığı an'dan uzaklaştırmış ve tahayyülü ile kendisini mutlu etmeyi başarmıştır. Zira anlatma zamanı olarak 1911 yılını işaret eden roman, yazarın yaklaşık otuz yıl sonrasına dair olan gelecek ütopyasının olay zamanı olarak tercih edilmesi ile kurgulanmıştır. Bu durum ise yazarın maziden ve an'dan yola çıkarak olmasını istediği, beklediği atiyi tasavvur etmesini sağlarken okuyucunun zihnine de gelecek adına ışık tutmuştur. Nitekim yazar, eserinin '*Mukaddimesi*'nde bu fikrini şu cümleler ile açıkça dile getirmiştir:

“*Fetret* bir hikâye değil, bir tarihtir, yok, bir tarihçedir. Bir tarihçe ki, hayat-ı ictimaiyyemizden bir devri arz eyler, fakat hakiki bir tarzda arz eyler. Hayal içinde bile hakikati gösterir. Çünkü *Fetret*'in bazı tavırları, hareketleri, temayülleri bugün bir nebze hayali andırıyorsa yarını büsbütün hakikattir. Bir hey'et-i ictimaiyyenin şairleri, mütefekkirleridir ki hâlini tasvir, lâkin istikbalini inşad ederler, fikrimce, *Fetret* hâlimizden bir levha, istikbalimizden bir neşidedir. Öyle değilse bile o yüksek emel ile yazıldı” (Kemal, 2003: 43).

Yazarın hem oğluna hem de eserine böyle bir isim vermeyi tercih etmesi, paragrafta yer alan görüşlerini kanıtlar niteliktedir. Zira *Fetret*, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu buhranlı günlere de işaret etmekte, Devlet'in eski gücüne kavuşabilmesinin şartlarını kahramanın söylem ve davranışlarına yansıtarak somutlaştırmaktadır.

Romanda, yazarın gerçek hayattaki oğlu Osman Fetret, kurmaca dünyanın da asıl kahramanıdır ve gerçek hayattaki gibi İngiltere'de yetişmiş, Fransa'da eğitim almış biri olarak Türklüğü ile gurur duyan; Türk devleti, kültürü ve dilinin ikbali için mücadele eden bir genç olarak tasavvur edilmiştir. Lakin buradaki zaman, kahraman Fetret'in yirmili yaşlarına tekâmül

etmekte, yani yazarın kendi bakış açısını oğlunun gençliğine adapte etmesi üzerine kurgulanması ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla Fetret, her ne kadar yazarın gerçek hayattaki oğlu olsa da gelecek tasavvurunun mütecessim hâli olarak romanda yer almaktadır denilebilir. Bir başka deyişle, kahraman olan Fetret, Ali Kemal'in oğlunun yirmili yaşlarda bürünmesini istediği kişiliğinin bir yansımasıdır.

Yazar Ali Kemal, roman boyunca Batı ile Osmanlı Devleti'ni mukayese ederek milletlerin yükselişinde ediplerin oynadığı rolün büyüklüğüne dair olan inancını ve kendi tecrübelerini roman kahramanlarına atfetmiş ve sözlerini onlara emanet etmiştir. Bu aşamada ise gerçekte var olan gazete ve yazarların yanı sıra kurgu kahraman ve gazetelere de yer vermiştir. Ele aldığı kahramanlar ile bir dönem ve durum tahlili yapan yazar, olan ile olması gerekeni kahramanlarının tutum, davranış ve söylemlerinde somutlaştırmayı başarmıştır.

Söz gelimi kahramanlardan Fetret, Selman Bey, Hakan Bey, Samed ve Güzide müspet kişilikleri ile okuyucunun karşısına çıkmıştır. Söylemleri ve yaptıkları münakaşalar ile dil, tarih, milliyetçilik, matbuat, edebiyat ve ediplerin önemine dair çeşitli görüşlerde ve eleştirilerde bulunan bu kişiler, Doğu ve Batı'yı mukayese etmiş ve nihayetinde zikredilen konulara dair olması gerektiğine inandıklarını çekinmeden dile getirmişlerdir. Bunu gerçekleştirirken ise kimi zaman gazete sütunlarını kimi zaman da diyaloglar ve iç monologları kullanmışlardır. Kahraman Bey ile Timur Bey ise menfi kahramanları temsilen romanda yer almışlar, bir gazetecide olmaması gereken pek çok tutum ve davranışı okuyucuya aktarmakta rol model olmuşlardır.

a. Fetret'in Müspet Kahramanları

Roman, başkahraman olan Fetret'in Avrupa'dan ülkesine dönmesi ile başlar. Çeşitli gazetelerde yazılar yazan, dil ve matbuat hayatının istikbâli için fikrî mücadele içerisinde yer alan bir genç olan Fetret, aldığı eğitimi ilerletmek için tekrar Avrupa'ya gitmeyi arzular. Roman ise farklı sebeplerle pek çok kez gittiği Avrupa'ya son arzusunu gerçekleştirmek için gitmesiyle sona erer. Bu süreç bize, yazar Ali Kemal'in hayatını hatırlatmakta, eserin otobiyografik bir nitelik taşıdığına da işaret etmektedir. 'Garip Bir Genç' başlığını taşıyan bu ilk bölümde giyinişi, duruşu, eğitimi, konuşması ve vasıfları ile Fetret, şöyle tanıtılmaktadır:

“İlk nazarda görülüyordu ki adalâtı muntazam bir terbiye ile tırâşide olmuştu. O kadar mevzun, mütenasip, hele metin idi. Böyle bir mahfazanın mahfuzatı da bittabi öyle olmak gerekti. Filhakika ruhunun safveti, fikrinin kudreti, kalbinin nezahati âdeta bu şâbb-ı şâtırın evzanda görünüyor, nasiyesinde okunuyordu. Mamafih, bütün o sima yine bir garabet içinde nümayan idi; vehle-i ülâda Şarklılardan ziyade Garplılara, bilhassa bir İngiliz'e benziyordu. Fakat bir yandan da yanak kemiklerinin bir nebze çıkıklığıyla, burnunun bir parça yassılığıyla uzaktan uzağa Türkleri, Tatarları andırıyordu. O genç sade böyle bedenlen değil, ahlâken de öyle idi. Yine hem Şarklılara, hem Garplılara müşabih idi, hâsılı, pek müphem, pek anlaşılmaz bir fitrat idi; çünkü annece, babaca birbirinden zıt, birbirinden uzak iklimlerden yetişmişti, yine öyle bir terbiye görmüş, öyle bir hayat geçirmişti; Osman Fetret namını taşıyordu” (Kemal, 2003: 49-50).

Paragrafta yer aldığı gibi annesi İngiliz, babası Türk olan Fetret'in Şark ve Garp'tan çeşitli vasıflar alması son derece olağandır. Bu durumun Fetret'teki yansımaları ise her iki kültüre ve matbuat dünyasına hâkim olmasından dolayı kolaylıkla mukayese yapabildiğini sağlamakta, her iki dünyayı da karakterinde sentezleyebilmesine imkân oluşturmaktadır. Aynı zamanda çok iyi Fransızca ve İngilizce bilmesi, İngiliz değerlerine göre yetişmesi ve eğitimi İngiliz ve Fransız

kaideleri çerçevesinde almasına rağmen bütün dillerden üstün tutma duygusu ile (Kemal, 2003: 51) Türkçe yazmayı tercih etmesi; bir Türk evladı olarak milletini var gücüyle müdafaa edip hak ettiği ikbal ve terakkiye ulaştırma emelinde olması ile açıklanabilir (Kemal, 2003: 102-103).

Fetret'in tasvir edildiği bu satırlar, onun bebeklik ve çocukluk dönemine de yansımıştır. Zira Fetret bebekliğinden bu yana her vakit, yaz – kış denilmeden temiz hava alması için bahçeye gezmeye çıkarılmış, her gün yıkanmış, yeme – içme – uyuma eylemlerini belirli vakitlerde yapmış, kardeşleri ile beraber oyunlar oynamış, intizam içinde bir hayat yaşamıştır (Kemal, 2003: 50-51). Fetret'in hayatındaki bu nizam ve aldığı eğitim, onu âdeta bir 'ideal tip' hâline getirmiş, ülkesine yararlı bir birey olabilmenin ancak bu 'ideal tip' karakterizasyonu ile mümkün olacağı fikri uyandırılmaya çalışılmıştır.

Fetret'in Doğu ile Batı'yı mukayese etme yetkinliği, pek çok gazete yazarını tenkit etmesine vesile olmuştur. Söz gelimi, bazı muharrirlerin yazılarını geniş bir çerçevede ele aldıklarını ve bu çerçeve hakkında tam ve nesnel bilgiye sahip olmadıklarından dolayı da hataya düştüklerini müşahede eden Fetret, büyük bir mecmuada kalem sahibi olan bir Türk muharririni, noksan bilgi ile yanlış metinler neşretmesinden dolayı şöyle tenkit eder:

“-Evlad, Acemâne mübalağaya hâcet yok, o naçiz sözler naçiz bir kalemin mahsulüdür... diye bir ibtisam-ı mağrûrâne ile mukabele etti. Fetret bu hâle karşı hayrete düştü, bu adamlara melül melül bakıyordu: Aman yâ Rabbi. Bu koca meşahir-i edibimiz hakikatte bu derecede boş muydular ki... Evvela Napoleon ile Moskova havalisinde öyle hilekârâne çarpışan Ceneral Sovarof değil, fakat Kutuzof'tur. Sovarof ne zaman yaşadı, ne yaptı, ne vakit öldü, bilmemek, İsmail'de binlerce dindaşımızı, vatandaşımızı eli ayağı bağlı masumlarla, çocuklarla, kadınlarla beraber gaddarâne, vahşiyane kılıçtan geçiren o serdar-ı meczubu hakkıyla tanımamak, ahlâfiyle karıştırmak bir Türk edibine, hele bir Türk müverrihine yakışır mı? Ondan başka da galat galat içinde, Moskova şehrine öyle köşe köşe toptan ateş veren Ceneral Kutuzof bile değildi. Lakin, şehrin valisi Rostopşin idi, Rostopşin ki hubb-ı vatan hırsıyla îka eylediği bu müdhîş hareketini ibtiları inkâr eyledi ama, sonra itirafa mecbur oldu...” (Kemal, 2003: 52-53)

Bu tenkit bir gazetecinin okuma eylemine verdiği ehemmiyetin derecesini gösterirken halka aktarılan bilginin doğruluğunun önemine de dikkati çekmektedir. Bir başka tenkidi ise *Hayal-i Hirâman* adındaki bir mecmuanın hem sahibi hem şairi olan Hayret Bey'e dairdir. Gençlerin çok ilgi gösterdiği Hayret Bey'i bir arkadaşının vasıtasıyla tanıyan Fetret, onun yabancı dile olan hayranlığını kullandığı kelime ve mecmuasındaki üslûbundan fark ettiğinde, kendisine duyulan iltifatın yersiz ve haksız olduğu kanaatine varır (Kemal, 2003: 53-54). Zira Fetret'in üzerinde en çok mülâhazada bulunduğu konunun dil olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin müsebbiplerinden biri olarak mevcut olan dili gösteren Fetret, sade bir Türkçeye olan ihtiyaçtan sıklıkla gazete yazılarında ve sohbetlerinde bahseder. Neşriyatın kullandığı ağıdalı ve ağır dili tenkit ederek halktan uzaklaşmaya ve aydın – halk arasındaki mesafeye bu dilin sebep olduğunu vurgular ve yabancı dillerin bilinmesini lakin matbuatta mutlak surette Türkçenin kullanılması gerekliliğini dile getirir. Nitekim Fetret, “Türkçe karşılıkları varken 'bir faide memul olmadıkça, bir zaruret görülmedikçe' Arapça ve Farsça kelimeler kullanmanın da 'üslûb-ı Türki'yi kıymetten düşüreceği fikrindedir” (Kemal, 2003: 83). Akif Paşa, Ziya Paşa, Şinasi, Ethem Pertev Paşa ve Namık Kemal gibi isimlerden de bahsederek onların dilin sadeleşmesi ile ilgili çabalarını örnek gösterir ve bu çabaları, 'noksan ve zaaf' (Kemal, 2003: 63) içerisinde olan halihazırdaki dilin medeniyet dili hâline gelmesindeki kutsal uğraşlar olarak görse de

“Nergisi’den, Veysi’den *Tasvir-i Efkâr’a*, *İbret’e* fırlamak büyük bir inkılapdır. Fakat bu inkılabı mes’ud ile beraber yine lisanımız yine kabiliyyet-i tâmmesini bulamadı, yine tabiileşemedi, saflaşamadı, hâsılı, tamamıyla bir Garp lisanı gibi olamadı” (Kemal, 2003: 65-66) diyerek millî olandan ziyade Batılı olana duyulan ihtiyacın varlığından bahsetmektedir.

Dil üzerine görüşlerine yer verilen kişilerden bir diğeri ise Fetret’in babası Selman Bey’dir. Selman Bey, *Selam* adlı bir gazetede fikrî yazılar kaleme alan bir gazeteci – yazardır. Yazılarını oluşturmadan önce düşünsel bir ön hazırlık aşaması geçirmekte, farklı zaman dilimlerinde farklı konularda aldığı notlara göz gezdirerek yazıları neşretmektedir. Bir sohbet esnasında cebinden çıkardığı küçük not kâğıtlarını gösterdiğine dair bahsin geçtiği şu satırlar, bir gazetecide olması gereken niteliklere de örnek teşkil etmektedir:

“Selman Bey cebinden, cüzdanından ufak ufak kâğıtlar çıkararak önüne koyduktan sonra sözüne devam eyledi:

-Bir makaleme esas itihaz eylemek için bu eserde tercüme ettiğim bazı parçaları işte sana okuyayım, dinle” (Kemal, 2003: 95).

Oğlunun, bir arkadaşının Fransızca yazılmış olan eserini Türkçeye çevirdiğini öğrendiğinde ise son derece mutlu olan Selman Bey, “Yok, Türkçemizi bu terakkiye mazhar kılmak, Şark’tan bî-perva sökerek, çıkararak böyle bir Garp lisanı va’zına, vaziyetine sokmak bir harikadır. Bu harikayı gösteren bir kavmin âtisinden me’yus olmak, hiç değilse, insafsızlıktır, hiffettir, sabırsızlıktır” (Kemal, 2003: 63) diyerek dil hassasiyetini tarif eder; edip ve tarih yazıcılarının kullandıkları dil ile kendi tercihini mukayese ederken sade Türkçenin âdeta yabancı dil muamelesi gördüğünü şu satırlarda dile getirir:

“... Yine sırf bu sâika iledir ki o zatlar belagati, fesahati, hâsılı edebiyatı o mutantan inşada ararlar, senin benim yazdığım sade, kesik, tabii Türkçeyi yabancı bulurlar, acze, acemiliğe atfederler, çünkü Garp’tan değil, esasen Şark’tan örnek alırlar” (Kemal, 2003: 59).

Romanın bir başka kahramanı olan Samed’in terakkinin gerçekleşmesi için öncelikle dilin ilerleme kaydetmesi gerektiği, saf ve metin bir Türkçenin olması ile bilginin nesillere aktarılabilceği, aksinin bilimsel ilerlemeye aykırı olabileceğine dair tespitlerini isabetli bulan Selam Bey, Samed’i överek bu düşüncelere sahip olan gençler sayesinde atiden emin olunabileceğini de sözlerine ekler (Kemal, 2003: 73). Samed’in romandaki görünürlüğü sınırlıdır; lakin ‘ideal tip’leri çoğaltmak adına var olan rolünün son derece işlevsel olduğunu söylemek mümkündür.

Bir başka kahraman olan Hakan Bey ise maziye yokmuş gibi saymanın yanlışlığından bahsederken millî kimliğin kuvvetlenmesi ve tüm yurda yayılması için Batı’yı da iyi bilmek gerektiğini savunur. Ona göre millî değerlere sahip çıkan bir millet olabilmenin sırrı, Batı’yı iyi bilmekten geçer (Kemal, 2003: 185). Hakan Bey’in bu fikirlerinin temeli, uzun yıllar Paris’te yaşamış olması ile ilişkilidir. Entelektüel bir kişilik olan Hakan Bey, gazeteci ve yazarlara son derece saygı duymakta ve önem vermektedir. Bilhassa edipleri ‘ölümsüzlük’ ile nitelendirerek Albert Sorel’den Koca Ragıp Paşa’ya kadar pek çok edipten söz etmesi ve onlar ölse dahi eserlerinin "fikri olduğu için ebedîdir, ilâ maşallah edebîdir” (Kemal, 2003: 186) diyerek sonsuzluğunu dile getirmesi, romanın genelinde var olan kalem sahiplerinin mukaddes bir uğraş içerisinde oldukları düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Güzide ise basın dünyasındaki kadınları temsilen romanda yer almakla birlikte II. Meşrutiyet'ten sonra kaydedilen gelişmelerin somutlaşması adına varlık göstermiştir. Güzide, geleneksel değerlerden uzak, yaşadığı dönemde farklılık arz eden bir genç kızdır. Bu yönü ile âdeta romandaki Batı'nın temsilcisi olan Güzide, toplumda yerleşmiş değerleri sorgulayarak aklına yatmayanları reddeder. Örneğin görücü usulü ile evlenmenin karşısında durarak sanat ile meşgul olur. Edebiyata olan ilgisi ise onu gazeteci olmaya iter. Kaleme aldığı yazıları bazı gazete ve mecmualara gönderir. Lakin matbuat dünyasının dışarıdan görüldüğü gibi latif olmadığını, erkek egemen bir yayın cemiyeti ile karşı karşıya kaldığını çok geçmeden anlar. Zira yazısının ulaştığı yayıncılardan dönüş olarak aldığı mektupların ikincisinin aşk mektubu olması, yayın dünyasındaki cinsiyet ayrımcılığını ve kadın olarak çalışmanın zorluğunu ortaya çıkarırken Güzide'yi matbuat âleminden soğutarak uzaklaştırır:

“O gazeteleri, mecmuaları neşredenlerin, ekseri genç ediblerimizin bir kıza, bir kadına karşı, velev muhabere ile olsun, o perde-bîrûnâne muameleleri Güzide'yi bîzar etmişti, o meslekten soğumuştı. Kızcağız nereye bir eser gönderdiyse derhâl oradan bir nâme-i muhabbet alıyordu, eser derhâl takdirlerle, teşviklerle tab olunuyordu; lakin hususi bir mektup, o mektuptan sonra âteşin bir ilan-ı aşk o muârefe-i cüz'iyeyi takip eyliyordu. Bu hoppalık, bu hevâ-perestlik Güzide'ye pek çirkin bir ahlaksızlık gibi görünüyordu. Zaten de öyle idi. Bir iki defa daha bu muameleye hedef olduktan sonra o genç kız artık bu hevesten vazgeçti, matbuatımıza bu çığırda rağbet göstermedi” (Kemal, 2003: 71).

Kadınların basın-yayın dünyasında çalışmasının zorluğuna dikkati çeken Güzide ile ismi zikredilen diğer kahramanlar, dönemin müspet niteliklerini ortaya koyarken olması gereken yahut atide olması bekleneni somutlaştırmaktadır.

b. Fetret'in Menfi Kahramanları

Romanda müspet niteliklere sahip olan kahramanların tenkit ettikleri ismi zikredilmeyen matbuat yayıncıları yahut ediplerin dışında, ismi zikredilen menfi kişilerin var olduğu da görülmektedir. Onlardan biri Timur Bey'dir. Timur Bey, İstanbul'un en çok okunan ve satılan gazetesi olan *Selam*'ın sahibidir. Gazeteyi bu konuma getirebilmek için şartlarını hayli zorlamış ve çok emek vermiş olan Timur Bey, geldiği netice ile hatırı sayılır bir servete sahip olmuştur. Timur Bey'in satıhtaki bu niteliklerinin güzelleme olarak sunulduğu satırlar ise şöyledir:

“Memâlik-i Osmaniye'de meşrutiyetin tesisiyle matbuat mazhar-ı hürriyet olalıdan beri Dersâdet gazetelerinden en ziyade *Selam* revaç bulmuştu. *Selam*'ın Türk, halis Anadolu Türkü, fakat İstanbul'da doğmuş, oldukça terbiye, tahsil görmüş, faâl, muktedir, muktesid ve kurnaz bir müdürü vardı. Esasen muvaffakiyeti de bu sayede idi. Bu zatın ismi Timur Bey, lakin azmi, içtihadı da o kadar metin idi. Timur Bey ömrünü matbaasında, gazetesinde geçirir, dışarı çıkarsa ancak matbaa, gazete işleri için çıkar, evine, çoluğunun çocuğunun yanına bile haftada bir iki kere ya gider, ya gitmezdi” (Kemal, 2003: 125).

Timur Bey, gazetenin tirajını son derece dikkatlice takip eden, rakip olarak gördüğü gazeteler ile mukayese ederek durum tahlili yapan, zaman zaman halk içine karışarak gazetesi hakkında konuşulanları duymak isteyen, gazetesinin toplumda uyandırdığı aksi dostlarıyla muhavereye çalışan biridir. Bu müspet özelliğinin yanı sıra yaptığı araştırmaların neticesi istediği gibi çıktığında rahat bir nefes olsa da çalışanlarına bunu yansıtmayarak onları sürekli tedirgin ve bıçak üstünde tutan bir yayıncıdır da (Kemal, 2003: 125). Hatta onun bu dürüst olmayan tavrına bir de doğru haberden uzak, sadece halkın istediklerini yayımlama gayreti eklenince, gazetesinde

kalem oynatanlar dostları ya da önemli görevlerdeki yetkililer dahi olsa, düşüncelerine aykırı hareket eden herkesi, hatır gönül bilmeden, oldukça sert bir üslûp ile tenkit ederek gazetede görevlerine son vermektan çekinmeyen biri olarak da okuyucunun karşısına çıkar. Söz gelimi, kendisine yayımlaması için bent getirmiş olan bir paşaya verdiği “Paşa hazretleri, biz gazetemize böyle bentler koyamayız, çünkü satışımızı düşürürüz, halkımızın istediği, muhtaç olduğu bu nevi yazılar değil, sözüme itimat buyurunuz” (Kemal, 2003: 127) cevabı, onun, karşısında kim olursa olsun ehemmiyet vermediğini ve sadece gazetesinin ikbalini düşündüğünü göstermektedir.

“Lakin Timur Bey, iğbirara filan asla ehemmiyet vermemişti, bu sefer başka birini haşlıyordu: Nuzzâr-ı sabıkadan biri *Selam*'a ara sıra bazı ilmi, felsefi makaleler gönderiyordu, filhakika bu yazılar pek boş değildi, bir dereceye kadar tedkik, tettebbu mahsulü idi. Fakat muharririn evvel-emirde üslûbu gayet muğlak, perişan idi; derece-i sâniyyede intizam-ı efkârdan, tertipten, ittiraddan cihanda haberi yoktu; bu nekaise mebni o makaleler bir türlü rağbet-i umumiyeye mazhar olmuyordu. İşte bu zatın tab' olunmak üzere yeni bir bendini getiren oğluna Timur Bey herkesin önünde diyordu ki:

-Pederinize söyleyiniz, kari'lerimiz şikâyet ediyorlar. Biz *Selam*'a artık bu çeşit bentler koyamayız. Bir üslûpta evvel-be-evvel vuzuh gerektir; pederinizin üslûbu ise demir leblebi gibidir, öyle çetindir, sonra bir makale tertip ile, bir kaideye ittibâen, mantık dairesinde kaleme alınır, pederiniz bu mantıktan da büsbütün bîhaberdir, ibtidâ ve intihâ gözetmeden gelişigüzel yazıyor, gidiyor. Böyle olmaz, biz bu gazeteyi bu hâle getirinceye kadar neler çektik!” (Kemal, 2003: 128)

Timur Bey'in bu üslûp ve davranışı, gazetesinin dolayısıyla kendisinin istikbâlini her şeyin ötesinde ve öncesinde tutan kişilerin gösterdiği bencilce bir tutumu işaret eder. Aynı zamanda toplumun da duymak istediklerine alaka göstermesi, o tür yayımları satın alması ve onlara dikkat kesilmesi de burada eleştirilen bir husus olarak kendisini gösterir. Halkın isteklerinin önemsendiğine dair müspet bir yaklaşım varmış gibi görünse de doğru olmayan, sadece satışı ve okunurluğu arttırmak adına yazı yayımlayan bir yayıncı bakışı ile Timur Bey, menfi karakterizasyonu temsil etmektedir. Aynı bakış açısı ile gazetecilik yapan, gazetesinin okuyucu tarafından daha çok tercih edilmesi için gerçekleri göz ardı ederek tamamen halkın duymak ve okumak istediklerine odaklı bir yayıncılık politikası içerisinde olan bir başka kahraman ise *Kâmrân* gazetesinin başmuharriri Kahraman Bey'dir. Sahip olduğu menfi tutumlardan dolayı yazar tarafından son derece olumsuz bir hâl üzere tasvir edilen Kahraman Bey, başmuharrirlik unvanına yakışır bir hâl sergilememektedir:

“Bu gazetenin bir müdürü, başmuharriri Kahraman Bey var idi ki şu tasvir ettiğimiz mesleğin adeta mucidi idi; bu zat filhakika sin-ilen elliye geçmişti, fakat fikren, irfânen hâlâ çocuktu. Ciddi bir tahsil görmemiş, hakaik-ı şuûnu hiçbir zaman anlamamıştı; artık o yaştan sonra göremez, anlayamazdı da. Zaten hadisâtın yardımıyla büyük bir şöret-i âmiyâne kazanmıştı; her nokta-i nazardan, maddi ve manevi, maaş ve şeref itibariyle mühimce bir mevki edinmişti; öyle bir külfetten müstağni idi. Mamafih pek o kadar boş da değildi, sarfen, hele nahven hafiadâr, düşük, fakat kolay okunur, kolay anlaşılır, herhâlde az çok mezâyâyı bedî ü beyanı haiz bir üslûba malik idi, bu üslup ile, o amiyane efkâr ile, gâh Girit işini, Trablusgarp meselesini, gâh Bulgarları, bazen Arvanutları bile ele alarak hayale sığmaz hatıratı yazardı, fakat ihtirasât-ı avamı okşamağa güzelce muvaffak olurdu. Filhakika bu çeşit yazıların netice-i elemi haricen kadr-i irfan-ı Osmanî'yi tenzil eylemek, dâhilen bazı biçarelerimizin fikr-i safını nâ-reva yere ifsad etmek, hatta zehirlemek idi ama o neticeyi idrak eyleyenlerimiz ne kadar az idi” (Kemal, 2003: 128-129).

Paragraftan da anlaşılacağı üzere, Kahraman Bey’in iyi bir eğitim almamış olması ve yaşlı ilerlemiş olmasına rağmen çocuksu tavır ve düşünceler içerisinde davranış sergilemesi gazeteyle menfi olarak yansımakta, bilinçsizce kaleme aldığı yazıların yanlış bilgilerle dolu olması toplumun âdeta zehirlenmesine sebep olmaktadır. Kahraman Bey bu tutumunun yanı sıra cehaletinin farkında olmayarak, hatta kendisini çok bilgili biri sanarak, gazetelerde yazan farklı kişilere ağır itham, iftira ve hakaretlerde bulunmaktan da çekinmeyen biri olarak tarif edilirken büyük – küçük demeden, keyfi söylemlerde bulunması onun son derece saldırgan bir tavra sahip olduğunu da göstermektedir:

“Kahraman Bey bu hasisalardan başka huylara yahut huysuzluklara da malik idi. O sühulet-i ifadeyle küçük büyük her kime olursa olsun, keyfe mâyeşâ tecavüz eylerdi. Bazen bu vadide gemi azıya alarak öyle ileri giderdi ki, muhasımlarının ne alçaklıklarını, ne rezilliklerini, ne caniliklerini bırakırdı...” (Kemal, 2003: 129)

Kahraman Bey’in söz konusu vaziyeti ve duruşu, onun muhteris bir yapıya sahip olduğuna işaret etmekle birlikte, başlarda sürdürdüğü yayın politikasından dolayı *Kâmrân* gazetesinin okunurluğunu arttırırken sonraları gazetede yazıların hakikatten uzak olduğunun ortaya çıkması ve halkın bilinçlenmesi üzerine gazetenin şöhretini kaybetmesine neden olmuştur. Yazar ise gazetede bahsi geçen mevzuları -dönemin şartlarından dolayı- toplumun büyük bir kısmı gibi ilgi çekici ve hoş gidici bulduğunu şu cümleler ile itiraf etmektedir:

“Tuhaftır, şerâit-i vaziyet-i hâzırımıza mebni, öbür hakaik bize acı geldiği için bu batıllar birçoğumuzun önceleri hoşuna giderdi, fakat gittikçe hakikat vâzihan tecelli etmeğe başladı, bu foya da nâçar meydana çıktı, o zaman *Kâmrân* epeyce itibardan, zarurî düştü” (Kemal, 2003: 128).

Gazetesinin itibarı için yalan yanlış yazılar yayımlayan Kahraman Bey, Timur Bey gibi romanın iki menfi karakterinden birisi olmasının yanı sıra, roman boyunca Timur Bey ile zirve yarışında olan ve sürekli münakaşa eden biri olarak kurgulanmıştır. Romanda *Selam* gazetesi, sahibi Timur Bey’den; *Kâmrân* gazetesi ise Kahraman Bey’den dolayı birbiri ile mukayese edilen gazeteler olarak gösterilirken Timur Bey’in kurnazlığının Kahraman Bey’i geçtiğine dair bir olaydan bahsedilmektedir. O olaya göre Kahraman Bey, *Selam*’da yazan Baydur adında bir yazarı eleştiren yazılar yazar ve onu cahillikle suçlar. Timur Bey ise Baydur’un hocası olan Selman Bey’e durumu anlatarak öğrencisini korumasını ve o yazıya mukabil olacak yazıyı kendi gazetesinde yazmasını ister:

“Timur Bey’in maksadı bir atışta iki vurmaktır çünkü evvelâ *Kâmrân* gibi şöyle böyle bir rakibin hafif bir bendini öyle metin bir tarzda tenkit ettirmek herhâlde itibarını kırmak, bir derece daha revacına sekte vermektir; sonra da Selman Bey’in böyle mühimce bir mevzua dair ciddi bir makalesini neşreylemek *Selam*’ın kıymetini arttırmaktır” (Kemal, 2003: 127).

Timur Bey’in bu yaklaşımı, hilebaz bir kişiliğe delalet ederken her iki kahraman da matbuat dünyasındaki gayriahlaki düşünce ve eylemlerin mümessili olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır. Ayrıca anlatma zamanında yer alan menfi tutumların yazarın tahayyülünde, yani gelecek ütopyasında da bulunması, daha açık bir ifade ile yazarın atide olmasını umut ettiği matbuat dünyasında bu tarz karakterlere de yer vermesi, eserin son derece gerçekçi bir bakış ile kaleme alındığını da göstermektedir. Nitekim hiçbir dönem, tamamen müspet olamayacağı gibi tamamen menfi de olamaz.

SONUÇ

Temel gayesinin halkı aydınlatmak, gelişmelerden haberdar etmek ve bilgilendirmek olduğu bilinen gazete, matbuat dünyasında en yaygın kullanıma sahip olan basın – yayın ürünü iken gazetecilik; yöneticiler, edebî çevre ve halk arasında köprü vazifesi gören bir meslek olarak var olmaktadır. Yazar olmasının yanı sıra gazeteci kimliği ile tanınan Ali Kemal ise düşüncelerini eğip bükmeden dile getirmeyi bir vazife olarak görmüş, özellikle başmuharriri olduğu *İkdam* ile kendi çıkardığı önce *Peyam* ve ardından *Peyam-ı Sabah*'ta fikir ve tenkitlerine yer vermekten çekinmemiştir. *Fetret* adlı eseri ise kendi mesleğini tahlil ettiği otobiyografik bir roman olma özelliğine sahiptir. Gazete ile roman türünün birbirini destekleyerek ve besleyerek ilerlediğini gösteren bu eserde oğlunu kahraman olarak seçen Ali Kemal, onun nezdinde, gazetecilik mesleğinin ulaşmasını istediği noktayı ele almış, kendi gelecek ütopyasını müspet kahramanlar ile nesnelleştirmiştir. Geleceğe dair beklentilerinde menfi kahramanlara da yer vererek gerçeklerden uzaklaşmadığını, her dönem kendi istek ve arzuları için mücadele eden kişilerin olabileceğini göstermiştir. Dolayısıyla *Fetret*, bir gazetecinin romanı olarak hem yazarının gelecek tasavvuruna ev sahipliği yapmış hem de iki farklı zaman dilimini atide birleştirmiş, âdetâ birlemiştir.

KAYNAKLAR

- Abadan, Nermin (1961). “Gazeteciliğin Gelişim Safhaları”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XVI, 1, s. 118-140.
- Akşin, Sina (2009). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çankaya, Mücellidoğlu Ali (1968). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. 2, Ankara: Mars Matbaası.
- Çelik, Rasim (2018). “Ali Kemal’in İlm-i Ahlak Adlı Eserinin Latin Harflerine Aktarılması ve Değerlendirilmesi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ.
- Çıkla, Selçuk (2009). “Tanzimat’tan Günümüze Gazete-Edebiyat İlişkisi”, *Türkbilig*, 18, s. 34-63.
- Gezgin, Faruk (2010). *Ali Kemal: Bir Muhalifin Hikâyesi*, İstanbul: İsis Yayınları.
- Kalkan, Şenay (1982). “Dergilerimizin Edebiyatımıza Katkısı”, *Varlık*, XLIX, 895, s. 33-36.
- Kemal, Ali (2003). *Fetret*, haz. M. Kayahan Özgül, Ankara: Hece Yayınları.
- Kemal, Ali (2004). *Ömrüm*, haz. M. Kayahan Özgül, Ankara: Hece Yayınları.
- Kemal, Ali (2007). *Sorbonne Dârülfünûnu’nda Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri*, haz. Bahriye Çeri, Ankara: Hece Yayınları.
- Karaveli, Orhan (2009). *Ali Kemal: Belki de Bir Günah Keçisi*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Özarlan, Ersin (1987). “Yenileşme, Batılılaşma, Çağdaşlaşma, Modernleşme, Tekâmül, Terakki Hareketleri İçinde (1800- 1875) Gazetenin Rolü”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 4, s. 50-54.

- Özgül, M. Kayahan (1997). “Ali Kemal’in Fetret’inde Sosyal Fikirler”, *Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış Nevin Önberk Armağanı*, Ankara: Simurg Yayınevi, s. 267-293.
- Özön, Mustafa Nihat (1938). “Gazeteciliğimiz ve Agâh Efendi”, *Kalem*, 1, s. 1-4.
- Özsoy, Osman (1997). *Gazetecinin İnfazı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (1997). *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tansel, Fevziye Abdullah (1960). “Hususi İlk Gazetemiz Tercüman-ı Ahval ve Şinasi’nin Çalışmaları”, *Şinasi / Makaleler*, Ankara: Dün-Bugün Yayınevi, s. III-XII.
- Uzun, Mustafa (1989). “Ali Kemal” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, s. 405-408.
- Yerlikaya, İlhan (1995). “Tercüman-ı Ahval Gazetesi ve Hükümet Destekli Habercilik Anlayışı”, *Toplumsal Tarih*, IV, 21, s. 57-64.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.